

УДК: [37. 013.42 + 37. 032]: 061. 213 (043. 3)

кандидат педагогічних наук, Петровська К. В.

Бердянський державний педагогічний університет

ПРОБЛЕМА ФОРМУВАННЯ СУСПІЛЬНО-НОРМАТИВНОЇ ПОВЕДІНКИ В НЕФОРМАЛЬНИХ МОЛОДІЖНИХ ОБ'ЄДНАННЯХ

Предметом дослідження є соціально-педагогічна діяльність з формування суспільно-нормативної поведінки учнівської молоді в творчих неформальних об'єднаннях. Мета роботи полягала у обґрунтуванні теоретичних засад соціально-педагогічної діяльності з формування суспільно-нормативної поведінки учнівської молоді в творчих неформальних об'єднаннях. Методологія проведення роботи відображає взаємодію та взаємозв'язок фундаментальних наукових підходів до вивчення проблеми, що були застосовані під час дослідження, зокрема: системний, функціональний, полісуб'єктний, аксіологічний та культурологічний. Було встановлено, що неформальні молодіжні об'єднання – закономірні для сучасного суспільства явища, які необхідно вивчати, а їхнім членам – сприяти в самореалізації. Визначено, що просоціальні неформальні молодіжні об'єднання мають неантагоністичний характер, пов'язаний з безкорисливим інтересом молоді до самовираження й освоєння навколишнього світу в своєрідних субкультурних формах. Доведено, що процес формування суспільно-нормативної поведінки учнівської молоді в творчих неформальних об'єднаннях набуде ефективності за умови поетапної реалізації соціально-педагогічної моделі формування суспільно-нормативної поведінки, спрямованої на розвиток усіх її компонентів: мотиваційно-ціннісного, когнітивно-усвідомлюваного, емоційно-почуттєвого, рефлексивно-регулятивного та діяльнісно-поведінкового. Результати дослідної роботи можуть представляти інтерес для науковців, викладачів і студентів педагогічних закладів, педагогів-практиків.

Ключові слова: учнівська молодь, творчі неформальні об'єднання, неформальне

середовище, суспільно-нормативна поведінка, соціально-педагогічна діяльність, формування, модель.

Петровская Е.В. Проблема формирования общественно-нормативного поведения в неформальных молодежных объединениях / Бердянский государственный педагогический университет, Украина, Бердянск

Предметом исследования является социально-педагогическая деятельность по формированию общественно-нормативного поведения учащейся молодежи в творческих неформальных объединениях. Цель работы заключалась в обосновании теоретических основ социально-педагогической деятельности по формированию общественно-нормативного поведения учащейся молодежи в творческих неформальных объединениях. Методология проведения работы отражает взаимодействие и взаимосвязь фундаментальных научных подходов к изучению проблемы, которые были применены в ходе исследования, в частности: системный, функциональный, полисубъектный, аксиологический и культурологический. Было установлено, что неформальные молодежные объединения - закономерные для современного общества явления, которые необходимо изучать, а их членам - содействовать в самореализации. Определено, что неформальные молодежные объединения имеют неантагонистический характер, связанный с бескорыстным интересом молодежи к самовыражению и освоению окружающего мира в своеобразных субкультурных формах. Доказано, что процесс формирования общественно-нормативного поведения учащейся молодежи в творческих неформальных объединениях будет эффективным при условии поэтапной реализации социально-педагогической модели формирования общественно-нормативного поведения, направленной на развитие всех ее компонентов: мотивационно-ценностного, когнитивно-осознаваемого, эмоционально-чувственного, рефлексивно-регулятивного и деятельностно-поведенческого. Результаты исследовательской работы могут представлять интерес для научных работников, преподавателей и студентов педагогических вузов, педагогов-практиков.

Ключевые слова: учащаяся молодежь, творческие неформальные

объединения, неформальная среда, общественно-нормативное поведение, социально-педагогическая деятельность, формирование, модель.

Petrovskaya E. V. Forming of public-normative behaviour of students in informal associations / Berdyansk state pedagogical university, Ukraine, Berdyansk

The subject of the study was to determine the social and educational activities for the formation of socio-normative behavior of students in the creative informal associations.

The purpose of this work was to justify the theoretical foundations of social and educational activities for the formation of socio-normative behavior of students in the creative informal associations. The methodology of the work reflects the interaction and interrelation of fundamental scientific approaches to the study of problems that were used in the study, including: systemic functional polysubject, axiological and cultural studies. It was found that informal youth associations - for legitimate phenomenon of modern society, which needs to be studied, and their members - to assist in self-realization. Determined that the informal youth associations are non-adversarial nature associated with unselfish interest of young people to self-expression and development of the world in a sort of subcultural forms. It is proved that the formation of socio-normative behavior of students in the creative informal associations will be effective if a phased implementation of the socio-educational model of the formation of socio-normative behavior, aimed at the development of all its components: motivational-value, cognitive-aware emotionally sensual, reflexive and regulatory activity-behavioral. The results of the research work may be of interest to researchers, teachers and future teachers, educators, practitioners.

Key words: students, creative informal associations, informal surroundings, public-normative behaviour, socially-pedagogical activity, model, forming of public-normative behaviour.

Вступ. Сучасна епоха характеризується загостренням багатьох соціально-економічних суперечностей, нестійкістю та різноманітністю орієнтацій і установок особистості. Це привносить у життя певну напруженість та викликає появу негативних тенденцій у процесі соціалізації молоді.

Проблема створення належних умов для інтелектуального, культурного та фізичного розвитку молоді розглядається на державному рівні, зокрема в

Декларації “Про загальні засади державної молодіжної політики в Україні” (1992 р.); Указі Президента України “Про Національну раду з питань становлення та розвитку молоді” (2009 р.); Законі України “Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні” (1993 р.) та ін. Однак, незважаючи на це, сьогодні в Україні відсутня чітка молодіжна політика, зорієнтована на соціалізацію особистості. Так, однією з проблем є нескоординованість діяльності освітньо-виховних, культурно-дозвіллевих закладів, відірваність її від інтересів молоді. Саме тому, не відчуваючи взаєморозуміння, не маючи умов для самовираження в соціально-позитивних організаціях, частина молодих людей стає членами неформальних об’єднань, поведінка яких суперечить прийнятим у суспільстві нормам.

Актуальність розв’язання означеної проблеми зумовлюється загостренням низки *суперечностей* між:

- активним прагненням учнівської молоді до самореалізації в творчості та відсутністю необхідних умов і можливостей для цього;
- суспільними вимогами до суспільно-нормативної поведінки учнівської молоді в творчих неформальних об’єднаннях та реальним рівнем її сформованості;
- об’єктивними потребами суб’єктів соціалізувального впливу в науково-методичному забезпеченні вирішення проблеми соціалізації учнівської молоді в творчих неформальних об’єднаннях та недостатньою розробленістю наукових підходів і методичних рекомендацій до превентивної та корекційної роботи.

Сьогодні в теорії та практиці соціальної педагогіки накопичено достатній досвід, який може стати основою розв’язання проблем формування суспільно-нормативної поведінки учнівської молоді в творчих неформальних об’єднаннях. Вагомий внесок у дослідження проблем та основних тенденцій формування дитячо-молодіжних організацій і об’єднань в Україні зробили такі вчені: М. Баяновська, О. Безпалько, М. Головатий, Н. Заверико, І. Зверева, В. Кулік, Л. Міщик, Т. Окушко, Р. Охримчук, Ю. Поліщук та ін. Вивчення неформальних молодіжних об’єднань – відносно нова проблема вітчизняних наук, яка інтенсивно досліджується.

Історичні аспекти виникнення, розвитку та діяльності неформальних

молодіжних об'єднань розглядали В. Лісовський, Д. Ольшанський, А. Яковлєв, Ф. Штибіц та ін. Дослідженнями причин зростання чисельності неформальних груп займалися такі науковці, як І. Ільїнський, В. Куликов. Праці І. Башкатова, Л. Кобилянської, О. Карпенко, С. Косарецької, О. Лісовця, О. Панагушиної, Ю. Поліщука, С. Харченка присвячено вивченню типологій неформальних об'єднань, процесів їхнього становлення, взаємодії з соціальними інститутами, технологіям роботи соціального педагога з учнями – членами неформальних груп тощо. Питання соціальної профілактики поведінки неповнолітніх як комплексу охоронно-захисних заходів відображено в дослідженнях С. Алексєєва, С. Беличевої, К. Ігошева, Д. Колесова, С. Нечаєва та ін., у яких звертається увага на роль педагогічної громадськості в суспільному розвитку молодіжної субкультури, просоціальність або асоціальність якої не в останню чергу залежатиме від соціально-педагогічної діяльності дорослих.

Проблеми естетичного розвитку особистості, художньої творчості та художньо-естетичної інформації розглянуто в роботах В. Дряпіки, Г. Локаревої, В. Оніщука, В. Полонського та ін., у яких доводиться, що в розвитку та формуванні творчої особистості важливе місце посідає соціальний педагог, організатор позакласної та виховної роботи. Учнівська молодь у творчих неформальних об'єднаннях відзначається креативним, мистецьким способом вираження свого ставлення до навколишнього світу. І тому необхідним є використання спеціальних методів педагогічного впливу та розвитку творчих здібностей, формування готовності до виявлення творчості в соціально схвальній формі.

Попри розмаїття досліджень, присвячених розробці превентивних і корекційних заходів щодо подолання негативних тенденцій у середовищі учнівської молоді, залишаються й нез'ясовані питання. Так, не знайшла поки що належного висвітлення проблема формування суспільно-нормативної поведінки учнівської молоді в творчих неформальних об'єднаннях.

Отже, зважаючи на актуальність проблеми і недостатню її наукову розробленість у сучасній соціально-педагогічній теорії, а також значущість розв'язання низки практичних завдань, **метою** статті є обґрунтування теоретичних

засад соціально-педагогічної діяльності з формування суспільно-нормативної поведінки учнівської молоді в творчих неформальних об'єднаннях.

Для досягнення цієї мети поставлено такі **завдання**:

1. Визначити теоретико-методологічні засади, генезис, дефініції та детермінанти проблеми формування суспільно-нормативної поведінки в сучасній науковій літературі та охарактеризувати творчі неформальні молодіжні об'єднання як феномен соціальної і педагогічної дійсності.
2. Охарактеризувати особливості соціально-педагогічної діяльності з учнівською молоддю в творчих неформальних об'єднаннях, виявити напрями, концептуальні положення, методи, вітчизняний та зарубіжний досвід роботи.

Виклад основного матеріалу статті. Здійснений аналіз філософської, психологічної, соціально-педагогічної літератури дав змогу визначити основні теоретичні засади проблеми формування суспільно-нормативної поведінки учнівської молоді в творчих неформальних об'єднаннях. На основі теоретичного аналізу дефінітивної низки понять (“соціальна норма”, “поведінка”, “нормативна ситуація”, “соціальна регуляція” тощо) нами запропоновано визначення “суспільно-нормативної поведінки учнівської молоді” як результату успішної соціальної адаптації особистості, поведінка якої характеризується оптимальною рівновагою між ціннісними орієнтаціями індивіда і групи та правилами й вимогами навколишнього соціального середовища. Встановлено, що на процес формування суспільно-нормативної поведінки учнівської молоді впливає система інститутів соціалізації (сім'я, освітні, дозвіллеві, позашкільні заклади, ЗМІ, громадські організації, стихійні групи однолітків, неформальні молодіжні об'єднання).

Завдяки проведеному аналізу наукових досліджень феномена неформальних молодіжних об'єднань (О. Безпалько, В. Кулік, О. Лісовець, Д. Ольшанський, А. Толстих та ін.) було виявлено загальні історичні тенденції їх виникнення та розвитку, пов'язані з психолого-педагогічними, соціальними, політичними протиріччями суспільства та процесами в галузі культури; підходи, що пояснюють сутність та причини залучення молоді до неформальних об'єднань, а саме: *соціопсихологічний* (С. Іконнікова, А. Коен, Г. Крайг, В. Лісовський, Р. Мертон та

ін.), *функціональний* (Ш. Айзенштадт, Т. Парсонс) та *культурологічний* (І. Башкатов, С. Косарецька, Л. Шабанов та ін.). На основі цих підходів було виділено три групи чинників, що спонукають молодь до об'єднання в неформальні групи: психолого-педагогічні (наслідок природного бажання до об'єднання з іншими), соціально-педагогічні (проблеми, що виникають у середовищі існування індивіда) та культурологічні (прагнення створити власну нову культуру) [4].

На основі аналізу досліджень типологій неформальних молодіжних об'єднань (І. Башкатов, О. Голобуцький, І. Зверєва, В. Кулік, І. Сундієв, Ф. Фрадкін та ін.) нами запропоновано класифікацію творчих неформальних об'єднань: музично-поетичні (панки, готи, емо, репери, інді, джанглісти), акторські або театральні (толкієністи, рольовики), художні (аніме, отаку, граффіті) та спортивно-хореографічні (брейк-данс, майданс).

Характеристика різних аспектів виникнення, розвитку, чинників та функцій неформальних молодіжних об'єднань дала підставу виділити дві групи особливостей неформального середовища. До першої групи (внутрішнє коло) увійшли ті, що безпосередньо впливають на свідомість і поведінку учнівської молоді: наявність неформального лідера; відсутність чітко окресленої структури, статутів; автономізація, замкненість; моральний кодекс; кланова культура; атрибутика, сленг (жаргон); ритуали, міфи, артефакти. Друга група (зовнішнє коло) містить ті особливості, що опосередковано, через соціально-історичні умови та процеси впливають на внутрішнє коло особливостей неформального середовища: соціальний детермінізм, спонтанність виникнення, своєрідний пульсаційний розвиток, сталість і стабільність, відсутність реєстрації, додаткова дія елементів діяльності формальної організації, протиставлення емоційних характеристик [5].

Слід зазначити, що основними напрямками вітчизняного та зарубіжного досвіду роботи з учнівською молоддю в творчих неформальних об'єднаннях є перевиховання учнівської молоді у зв'язку зі здійсненими ненормативними вчинками (О. Беца, П. Вівчар, В. Кривуша та ін.); формальний вплив у межах навчально-виховного процесу освітньої установи; формування позитивного іміджу неформальних молодіжних об'єднань за допомогою елевації стосунків між його

членами (С. Беличева, Ю. Волков, А. Тарасов та ін.); переведення (переорієнтація) неформального молодіжного об'єднання на рівень самодіяльного з колективною самосвідомістю; прийняття неформальних молодіжних об'єднань як соціальної даності, груп, котрі виконують комунікативні функції (Л. Бйоніш, Г. Деттенборн, В. Крумм та ін.); використання творчого потенціалу неформальних груп (В. Доній, Р. Грановська, Ю. Крижанська та ін.); надання альтернативи організації дозвілля та можливості творчо самореалізуватися (В. Каласьєва, А. Файн, В. Хорнштайн, С. Шацький та ін.) [2]. Одним із напрямів роботи з неформальними об'єднаннями є створення виховного середовища з творчою атмосферою. Шляхом моделювання соціально-творчого простору розвитку особистості, заснованого на вікових потребах молоді людини у спілкуванні, самоствердженні та самореалізації, можна протистояти впливу на неї асоціальних вуличних угруповань. Цей процес буде ефективним за таких умов: наявності зразка суспільно-нормативної поведінки; співтворчості учнівської молоді неформальних об'єднань із талановитою, креативною особистістю; суб'єктної позиції та взаємодії у творчій діяльності; створення в культурному просторі розвитку "ситуації успіху" та дотримання основних положень (безпе́чність, моральність, довіра, свобода, патріотичність, культуротворення, комфортність, відкритість).

Висновки. Отже, аналіз наукової літератури свідчить, що на процес формування суспільно-нормативної поведінки має вплив система інститутів соціалізації. Референтними для молоді є стихійні групи однолітків та неформальні молодіжні об'єднання, які є потужним каталізатором ненормативної поведінки. Загальною рисою для творчих неформальних об'єднань є протест проти цінностей "суспільства споживання". Вони належать до неагресивних об'єднань з пріоритетом на субкультурні норми та мають неантагоністичний характер, пов'язаний з інтересом до творчої самореалізації.

Перспективи подальших розвідок у напрямку дослідження цієї проблеми потребують вивчення особливостей стереотипів гендерної поведінки молоді творчих неформальних об'єднань; питання пошуку методів та форм використання творчого потенціалу неформальних молодіжних об'єднань.

Література:

1. Башкатов И. П. Психология неформальных подростково-молодежных групп / И. П. Башкатов. – М. : Информпечать, 2000. – 335 с.
2. Головенько В. А. Український молодіжний рух у ХХ столітті / В. А. Головенько. – К. : А. Л. Д., 1997. – 159 с.
3. Косарецкая С. В. О неформальных объединениях молодежи / С. В. Косарецкая – М. : Гуманитар. изд. центр ВЛАДОС, 2004. – 159 с.
4. Петровська К. В. Теоретичні та практичні аспекти соціально-педагогічної роботи з формування суспільно-нормативної поведінки членів творчих неформальних молодіжних об'єднань // Професійна підготовка соціального педагога: здобутки, проблеми, перспективи : Колективна монографія / За заг. ред. О. Гуренко. – Донецьк : ЛАНДОН-ХХІ, 2013. – С. 182-231.
5. Формування суспільно-нормативної поведінки учнівської молоді в творчих неформальних об'єднаннях: дис. ... кандидата пед. наук : 13.00.05 / Петровська Катерина Володимирівна. – Слов'янськ, 2013. – 347 с.

References:

1. Bashkatov Y. P. *Psykhologiya neformal'nykh podrostkovo-molodezhnykh hrup* / Y. P. Bashkatov. – M. : Ynformpechat', 2000. – 335 s.
2. Holoven'ko V. A. *Ukrayins'ky molodizhny rukh u XX stoliti* / V. A. Holoven'ko. – K. : A. L. D., 1997. – 159 s.
3. Kosaretskaya S. V. *O neformal'nykh obedynenyakh molodezhy* / S. V. Kosaretskaya. – M. : Humanytar. yzd. tsentr VLADOS, 2004. – 159 s.
4. Petrovs'ka K. V. *Teoretychni ta praktychni aspekty sotsial'no-pedahohichnoyi roboty z formuvannya suspil'no-normatyvnoyi povedinky chleniv tvorchykh neformal'nykh molodizhnykh ob"yednan'* // *Profesiyna pidhotovka sotsial'noho pedahoha: zdobutky, problemy, perspektyvy* : Kolektyvna monohrafiya / Za zah. red. O. Hurenko. – Donets'k : LANDON- XXI, 2013. – S. 182-231.
5. *Formuvannya suspil'no-normatyvnoyi povedinky uchnivs'koyi molodi v tvorchykh neformal'nykh ob"yednannnyakh: dys. ... kandydata ped. nauk* : 13.00.05 / Petrovs'ka Kateryna Volodymyrivna. – Slov'yans'k, 2013. – 347 s.